
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.76

С. В. Онишко, д. е. н., професор,
С. В. Онишко, к. е. н., доцент**ФІНАНСОВИЙ РИНОК В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті узагальнено чинники, що формують обмеження для розбудови інноваційно-орієнтованої економіки України, окреслено шляхи їх подолання та мінімізації на основі задіяння потенціалу вітчизняного фінансового ринку. Охарактеризовано рівень інноваційного розвитку економіки України. Розглянуто розвиток фінансового ринку як конкретного механізму концентрації капіталу і його спрямування у національну економіку.

Ключові слова: інноваційно-орієнтований розвиток; фінансовий ринок; банки; фінансові джерела; ризики.

С. В. Онишко, д. э. н., професор,
С. В. Онишко, к. э. н., доцент**ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК В СИСТЕМЕ ИСТОЧНИКА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ИННОВАЦИОННО-ОРИЕНТИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье обобщены факторы, формирующие ограничения развития инновационно-ориентированной экономики Украины, намечены пути их преодоления и минимизации на основе использования потенциала отечественного финансового рынка. Охарактеризован уровень инновационного развития экономики Украины. Рассмотрено развитие финансового рынка как конкретного механизма концентрации капитала и его направления в национальную экономику.

Ключевые слова: инновационно-ориентированное развитие; финансовый рынок; банки; финансовые источники; риски.

S. V. Onyshko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
S. V. Onyshko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**FINANCIAL MARKET UNDER THE SOURCE OF FINANCIAL SUPPORT OF UKRAINE'S
INNOVATION-ORIENTED DEVELOPMENT**

Abstract. The paper summarizes the factors that shape limits the development of innovation economy of Ukraine, the ways of overcoming them and minimizing by using the potential of the national financial market. The level of innovation development of Ukrainian economy is characterized. The development of the financial market is considered as a specific mechanism of concentration of capital and its trend in the national economy.

Keywords: innovation development; financial market; banks; financial sources; risks.

Актуальність теми дослідження. Вхідження України у світове співтовариство при збереженні її економічної незалежності ставить перед нею завдання глибоких економічних перетворень. Забезпечення належного рівня конкурентоспроможності національної економіки як передумова підвищення її позицій у глобалізованому світі актуалізує необхідність поглибленого підходу до проблем інноваційного розвитку. Залишаючись переважно декларацією, це створює непереборні перешкоди досягнення очікуваних стандартів життєвого рівня населення України, навіть за умови позитивних кроків на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Постановка проблеми. Зберігається один із ключових ризиків економічного розвитку України – структурні диспропорції: висока ресурсо- та енергоємність виробництва, надмірний екстен-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

сивний розвиток добувної промисловості, відсталість агропромислового сектору. Високий рівень інтеграції економіки України у сировинні ринки переважно на основі цінової конкуренції, а не конкурентної боротьби технологій та нововведень робить її вразливою до будь-яких цінових „шоків”. На думку фахівців, насамперед через динаміку виробництва сировини здійснюється суттєвий вплив на ВВП, адже Україна не визначає рівня світових цін, а сприймає їх в якості екзогенних факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деструктивні процеси, традиційно характерні економіці України, у 2014-2015 роках набули прогресуючого характеру за об'єктивних причин, пов'язаних, насамперед, із військовими діями на Сході України та анексією Криму. За даними Держкомстату України за цих причин втрачена п'ята частина її економіки; падіння ВВП становило 6,8% та 10,4% відповідно. За період 2013-2015 рр. власний капітал реального сектора економіки скоротився майже на 30%. До цього слід додати зростання більш ніж удвічі боргової залежності підприємств, що стало поштовхом до зупинки кредитних механізмів фінансового забезпечення [1]. У 2015 році суттєво впала інвестиційна активність, адже реальні обсяги капітальних інвестицій скоротилися порівняно з 2011 р. майже на 60%. Найбільшого спаду в періоди криз зазнавали галузі, орієнтовані на виробництво продукції виробничого та інвестиційного призначення, особливо машинобудування, що є ключовим джерелом модернізації економіки.

Звідси падіння світової кон'юнктури на сировину часто гальмує українську економіку й поповнення її бюджету. Саме з падінням світових цін на експортну продукцію пов'язує С. Кораблін валютно-фінансові кризи в Україні 1998-1999, 2008-2009, 2014-2015 років [2, с 88].

Аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС, свідчить, що в структурі її експорту у країни ЄС найбільші частки становлять чорні метали, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, руди, шлаки та зола. Водночас у країнах ЄС виробляється та екпортується в Україну переважно інвестиційна продукція. Вважається, що в розвинених країнах світу за рахунок високотехнологічних виробництв формується 70–85 % ВВП, а в Україні ця частка не досягає 6 %. Питома вага обсягу реалізації продукції видів економічної діяльності (ВЕД) 4-го технологічного укладу складає – 46,43 %, а обсяги реалізації продукції ВЕД 5-го та 6-го укладів відповідно 2,6 % та 0,69 %.

Оцінка стану товарообміну з країнами ЄС засвідчує також імпорт антропогенного навантаження з країн ЄС до України. Види економічної діяльності, експортоорієнтовані Україною, відносяться до найбільших забруднювачів атмосфери, ґрунту і повітря, в той час як країнами ЄС - до галузей, рівень забруднення яких помірний. Домінування у промисловості України низько технологічних, енергомістких та екологічно шкідливих підприємств є наслідком переважання в інноваційному розвитку низьких технологічних укладів. Так, на частку виробництв 3-го укладу припадає понад 85 % викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, майже 32 % скидання забруднених вод у водні об'єкти, та понад 90 % обсягів утворення відходів.

Виділення недослідженої частини загальної проблеми. Таким чином, стоїть завдання повної відмови відновлення промисловості в Україні за сценарієм відтворення попередньої структури виробництва та максимального задіяння потенціалу інноваційного розвитку - рушійної сили і найважливішого ресурсу соціально-економічного прогресу будь-якої країни.

Постановка завдання. На основі узагальнення чинників, що формують обмеження для розвитку інноваційно-орієнтованої економіки України, окреслити шляхи їх подолання та мінімізації на основі задіяння потенціалу фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. Україна за показником „інноваційність економіки”, що трактується як міра впливу результатів науки та їх практичного застосування на економічне зростання, знаходиться у межах 10-12%, в той час як початкова межа інноваційної моделі розвитку економіки визначається на рівні 40%. Тобто, національна економіка розвивається без належного використання новітніх знань. Подібні процеси формуються під впливом сукупності факторів. Насамперед, кількості наукових кадрів та організацій, де створюються інновації. Ці показники мають сталу тенденцію до скорочення, хоча в окремі роки його темпи відрізняються. Особливо відчутними з 2000 року ці тенденції були у 2014 та 2015 роках. Їх наслідком стало скорочення чи-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

сельності науковців із 120773 до 63864 осіб та кількості організацій, що виконують наукові дослідження й розробки з 1490 до 978 відповідно. І хоча обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах у досліджуваному періоді зростали, їх частка у ВВП щорічно знижувалася: з майже з 1,2% ВВП у 2000 р. до 0,8% у 2015 р.

В Україні, яка за кількістю науковців продовжує перебувати на одному із провідних місць у світі, результати наукових досліджень суттєво не впливають на розвиток національного виробництва. Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у 2000-2015 рр. коливалася у межах 11-18% їх загальної кількості, а тих, що впроваджували інновації – лише у межах 8-15%.

У цьому контексті становлять інтерес дані, щодо структури витрат на інноваційну діяльність [3]. Відзначаючи нестабільність їх загальних обсягів, звертає увагу й значна їх частка на придбання за межами країни машин, обладнання та програмного забезпечення, при цьому частка технологій та інноваційних ідей є незначною. Так, у 2011 р. витрати на придбання зовнішніх знань становили третину витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. У 2015 р., при збільшенні останніх майже на 11% витрати на придбання зовнішніх знань зменшилися на 26%. Не спрямовується стратегія науково-дослідницької діяльності підприємств України на впровадження наукових результатів на зовнішні ринки. Наприклад, у 2015 р. співвідношення витрат на внутрішні і зовнішні наукові дослідження і розробки становило відповідно 89,9 і 10,1%. Водночас, подібні тенденції здатні свідчити й про відмову від придбання готового обладнання, технологій та ідей на зовнішніх ринках, що означатиме активізацію інноваційної діяльності в межах внутрішнього виробництва.

Серед критеріїв, за якими оцінюється можливість розвитку інноваційної діяльності завжди особливе місце займали фінансові [4], які в сучасних умовах набули особливого загострення, а тому мають стати пріоритетним завданням державної інноваційної політики. Те, що в структурі фінансового забезпечення інноваційної діяльності частка власних коштів підприємств у 2008-2015 рр. коливалася від 52,9 до 97,2% загальних обсягів фінансування, лише актуалізує завдання створення комплексної системи фінансової підтримки інноваційної діяльності, де мають бути активізовані всі можливі джерела фінансування. При цьому концептуального значення набуває їх активізація через задіяння засобів державного впливу. Найперше це стосується безпосередньо обсягів фінансування інноваційної діяльності: частка коштів державного бюджету у загальній структурі джерел фінансування у 2013 р. становила 1,9% ВВП, а фінансування НДДКР лише 0,81% ВВП. Проте для переорієнтації інвестиційних потоків в інноваційні сфери суттєвого цілеспрямованого покращення вимагає й опосередкована роль держави, особливо зважаючи на неможливість відновлення у короткі терміни повноцінного функціонування ринкових механізмів кругообігу капіталу й реанімації фінансового сектора [5].

У такому контексті мова йде, насамперед, про кредитні джерела. Механізми здешевлення кредитів та заохочення банків до кредитування інноваційних проектів мають стати об'єктом неухильної уваги держави. Не менш очевидно є й потреба активізації залучення іноземних інвестицій на основі максимального задіяння чинників, здатних приваблювати іноземних інвесторів, а саме наявність багатьох природних ресурсів, низька ціна робочої сили, сприятливі кліматичні умови та географічне положення тощо з одночасним усуненням причин безпрецедентного погіршення загального інвестиційного клімату. Серед них: невизначені перспективи зростання економіки, наростання рівня корупції, гальмування реформ, зниження дієздатності й прогнозованості державної політики.

Однак особливої уваги, на нашу думку, потребує розвиток фінансового ринку як конкретного механізму концентрації капіталу і його спрямування у національну економіку. Подібне твердження жодним чином не применшує ролі банків. Тут важливо враховувати, що банки як ключові суб'єкти кредитування економіки, є основним інституційним учасником усіх сегментів фінансового ринку, відіграючи найактивнішу роль в русі фінансових потоків на цьому ринку. Адже крім здійснення традиційних банківських операцій, банківські установи здатні та надають широкий спектр фінансових послуг небанківського характеру. Виділяють такі напрями як: роль в якості емітента цінних паперів, що свідчить про їх зацікавленість у ефективності фондового ринку;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів; надання послуг андеррайтингу на фондовому ринку; здатність бути ключовими суб'єктами ринку похідних цінних паперів, де перерозподіляються ризики та хеджування операцій; виконання операцій з державними цінними паперами. Слід зазначити, що саме банки входять до емітентів, які реєструють найбільші обсяги як акцій, так і облігацій. З іншого боку, фінансовий, зокрема, фондовий ринок відіграє особливу роль для капіталізації банківських установ. Для банківських установ з низьким рівнем капіталізації поширення операцій сек'юритизації постає вагомим інструментом перетворення активів з невисоким рівнем ліквідності на цінні папери, які при розміщенні на фінансових ринках забезпечать надходження додаткового капіталу. Це робить зв'язок між цими економічними суб'єктами вкрай необхідним.

Наведений перелік послуг, що надаються банківськими установами можна продовжувати. Однак в даному випадку існує очевидна необхідність екстраполювати окремі аспекти їх діяльності на рівень функціонування і завдань розвитку фінансового ринку і навпаки, а не розглядати їх спрощено, другорядними порівняно з традиційними методами досягнення власних інтересів. Не виключенням є зв'язок банків й з іншими сегментами фінансового ринку та їх роль в забезпеченні інтеграційних процесів на цьому ринку. За умови реалізації подібного поєднання та взаємного проникнення буде сформований потужний фінансовий потенціал та одночасно отримані й інструменти фінансового забезпечення поступального інноваційно-інвестиційного економічного розвитку, засновані на принципах об'єднання ресурсів усіх сегментів фінансового ринку, чіткій стратегії інноваційного розвитку і цілісній політиці держави.

В підсумку все це окреслює об'єктивно притаманні фінансовому ринку значні можливості впливати на інноваційно-інвестиційні процеси, що незважаючи на володіння ним значним потенціалом фінансування інноваційно-інвестиційних проектів, сьогодні реалізовані лише частково. Одна з причин такої невідповідності криється у гострій нестачі окремих інструментів на фінансовому ринку та необхідних темпів розвитку ринку цінних паперів у цілому. Спектр фінансових послуг, що надаються для досягнення інноваційно-інвестиційних цілей має бути надзвичайно широким. Це розвиток венчурних фондів, спеціальних механізмів для страхових компаній для компенсації збитків окремих емітентів фінансових інструментів, розміщення спеціалізованих випусків цінних паперів під фінансування інноваційних програм тощо. Кожна із перелічених послуг є складним фінансовим продуктом, а тому потребує створення необхідних законодавчих й організаційних передумов для активізації участі окремих інститутів у фінансуванні пріоритетних галузей економіки та реалізації інноваційних проектів і державних програм, з одного боку, та інформаційної прозорості і забезпечення захисту прав інвесторів у фінансові інструменти – з іншого. Тобто, існує тісний зв'язок: без дієвих заходів державного впливу на консолідацію зусиль досягнення позитивних змін буде обмеженим.

Одночасно важливо звернути увагу й на інший аспект проблеми: інноваційні підходи мають торкнутися й ринку фінансових послуг. Природно, що інноваційні потоки вимагають відповідних потоків фінансових ресурсів, але інновації не менш важлива умова ефективного функціонування фінансового ринку. Для забезпечення глобальної конкурентоспроможності останнього існує нагальна потреба розширення переліку нових фінансових інструментів на фінансовому ринку, здатних призвести до зростання його продуктивності. Водночас важливо враховувати й те, що в таких умовах поведінка фінансового ринку не завжди матиме ознаки виключно прогресивності, зокрема й через нарощування рівня спекулятивності, не здатної забезпечити мультиплікативний ефект. Тому вузька прикладна спрямованість та безсистемний характер змін на фінансовому ринку не припустимі, а мають враховувати можливість нерівноважних зворотних зв'язків, втілених в отриманні значних ризиків.

Висновки. Оцінюючи наведені тенденції й залежності, можна зробити три важливих висновки щодо процесів перетворення України в конкурентоспроможну на світовому ринку та бажану для входження у Європейський простір країну. По-перше, необхідно кардинально змінити стан, згідно якого ці процеси продовжують відтворюватися: а) на неефективній структурі економіки і відсутності суттєвих інноваційних перетворень, при збереженні значних ризиків щодо стійкості зовнішнього попиту та відсутності заходів щодо формування внутрішнього ринку. По-друге, не-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

достатня капіталізація реального сектора, дефіцит фінансового стану українських підприємств та неможливість їх нейтралізації у короткий період часу, вимагають створення комплексної системи фінансової підтримки інноваційної діяльності, у якій усі можливі джерела фінансування мають бути активізовані шляхом реального задіяння засобів державного впливу. По-третє, удосконалення діяльності фінансових установ та фінансових посередників слід безпосередньо пов'язати з рівнем інноваційності її форм, методів, стандартів і технологій, враховуючи при цьому загрози і ризики, об'єктивно закладених природою інновацій. Перебуваючи у тісному взаємозв'язку, ці чинники призведуть до перетворення інвестиційно-інноваційного розвитку до тих переваг України, що визнаються міжнародними ринком і соціумом.

Література

1. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Кораблін, С. О. Доходи зведеного бюджету України та світова кон'юнктура на сировину / С. О. Кораблін // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (25 березня 2016 р.) / Національний університет ДПС України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. – 594 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
4. Фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page14.html>.
5. A confidence crisis? Restoring trust in financial services [Електронний ресурс] / edited by John Springford. – L.: SMF, 2011. – 131 p. – Режим доступу : <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-Crisis-Restoring-trust-in-financial-services.pdf>.

References

1. Struktura balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti Retrieved from : <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Korablin, S. O. (2016). Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy ta svitova koniunktura na syrovynnu [Ukraine's consolidated budget revenues and the world conjuncture of raw materials]. Teoretychna ta praktychna kontseptualizatsiia rozvytku finansovo-kredytnykh mekhanizmiv v umovakh novoi sotsialno-ekonomichnoi realnosti : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii - Theoretical and practical conceptualization of financial and credit mechanisms in the new socio-economic reality: Proceedings of the International Scientific Conference. Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy, Navchalno-naukovyi instytut finansiv, bankivskoi spravy – National State Tax Service University of Ukraine, Educational and Research Institute of Finance, Banking. Irpin : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy - The National State Tax Service University of Ukraine Publishing [in Ukrainian].
3. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from : <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Finansuvannia innovatsiinoi diialnosti [Financing Innovation]. Retrieved from : <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page14.html> [in Ukrainian].
5. John Springford (Ed.) (2011). A Confidence Crisis? Restoring Trust in Financial Services Retrieved from : <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-Crisis-Restoring-trust-in-financial-services.pdf>.

Надійшла 30.05.2016